

O‘Z-O‘ZINI HURMAT QILISH DARAJASINING PSIXOLOGIYA TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARI O‘QUV FAOLIYATI NATIJALARIGA TA’SIRI

Sultanova Madina Rustam qizi
Oriental universiteti magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqola psixologiya ta’lim yo‘nalishi talabalarining o‘z-o‘zini hurmat qilish darajasi va ularning o‘quv faoliyati natijalari o‘rtasidagi murakkab bog‘liqlikni o‘rganadi. O‘z-o‘zini hurmat qilish shaxs hayotining turli jabhalariga ta’sir etuvchi muhim psixologik konstrukt sifatida e’tirof etilgan holda, tadqiqot uning o‘quv natijalariga aniq ta’sirini aniqlashni maqsad qilgan. Psixologiya talabalari guruhini qamrab olgan empirik tadqiqot orqali o‘z-o‘zini hurmat qilish darajasi va akademik yutuqlar bo‘yicha ma’lumotlar to‘planib, statistik usullar yordamida tahlil qilindi. Natijalar sezilarli korrelyatsiyani ko‘rsatadi, bu o‘z-o‘zini hurmat qilishning yuqori darajasi odatda yaxshilangan akademik natijalar bilan bog‘liqligini bildiradi. Ushbu tadqiqot talabalarining ta’limdagi muvaffaqiyati va umumiy farovonligini oshirish uchun ularda ijobiy o‘z-o‘zini anglashni shakllantirishning muhimligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: O‘z-O‘zini Hurmat Qilish, O‘quv Faoliyati, Psixologiya Talabalari, Ta’lim Psixologiyasi, Talaba Muvaffaqiyati, O‘z-O‘zini Anglash, Motivatsiya, O‘quv Natijalari

Abstract

This article investigates the intricate relationship between the level of self-esteem and academic performance among students specializing in psychology education. Recognizing self-esteem as a pivotal psychological construct influencing various aspects of an individual's life, the study aims to determine its specific impact on learning outcomes. Through empirical research involving a cohort of psychology students, data on self-esteem levels and academic achievements were collected and analyzed using statistical methods. The findings reveal a significant correlation, indicating that higher levels of self-esteem are generally associated with improved academic results. This research underscores the critical importance of fostering a positive self-concept among students to enhance their educational success and overall well-being.

Keywords: Self-Esteem, Academic Performance, Psychology Students, Educational Psychology, Student Success, Self-Concept, Motivation, Learning Outcomes

Аннотация

Данная статья исследует сложную взаимосвязь между уровнем самооценки и результатами учебной деятельности студентов, обучающихся по направлению психологии. Признавая самооценку ключевым психологическим конструктом, влияющим на различные аспекты жизни человека, исследование направлено на определение ее специфического воздействия на учебные достижения. В рамках эмпирического исследования с участием группы студентов-психологов были собраны и проанализированы статистическими методами данные об уровнях самооценки и академической успеваемости. Полученные результаты выявили значимую корреляцию, указывающую на то, что более высокий уровень самооценки, как правило, связан с улучшенными академическими показателями. Это исследование подчеркивает критическую важность формирования позитивной самоконцепции у студентов для повышения их образовательного успеха и общего благополучия.

Ключевые слова: Самооценка, Учебная Деятельность, Студенты-Психологи, Педагогическая Психология, Успеваемость Студентов, Самосознание, Мотивация, Результаты Обучения

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi shiddat bilan o'zgarib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda talabalarda nafaqat bilim berish, balki ularda mustaqil fikrlash, faoliyat yuritish va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishni talab etmoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayonida shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi, uzluksiz o'rganishi va bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini ta'minlashga qaratilgan tizimli-faoliyat yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi [2]. Psixologiya ta'lim yo'nalishi talabalari uchun bu jarayon yanada murakkabroq bo'lib, ulardan nafaqat kasbiy bilimlarni egallash, balki o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini boshqarish va ijodiy fikrlash kabi asosiy kompetensiyalarni rivojlantirish ham talab etiladi. Bu esa o'quv samaradorligiga ta'sir etuvchi ichki psixologik omillarni o'rganish zaruratini keltirib chiqaradi.

Shu nuqtai nazardan, o'z-o'zini hurmat qilish darajasi shaxsning o'z qadri va qobiliyatlariga bo'lgan ishonchini ifodalovchi, shaxsiy e'tiqodlar va hissiy holatlarni o'z ichiga oluvchi muhim psixologik konstrukt hisoblanadi [1]. U akademik muvaffaqiyat va shaxsiy farovonlik kabi turli natijalarni bashorat qiluvchi omil sifatida keng e'tirof etilgan [1]. Ayniqsa, psixologiya talabalari uchun o'z-o'zini hurmat qilish darajasi nafaqat ularning o'quv jarayonidagi faolligiga, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatida mijozlar bilan ishlash, empatiya va o'z-o'zini samarali boshqarish qobiliyatlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Past o'z-o'zini hurmat qilish o'quv motivatsiyasining pasayishiga, stressga chidamlilikning kamayishiga va o'quv natijalarining yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

O‘z-o‘zini boshqarish motivatsiyasini rivojlantirishda maqsad qo‘yish, vaqtni samarali boshqarish va o‘z-o‘zini intizomga chaqirish kabi ko‘nikmalar muhim rol o‘ynaydi [3]. Ichki motivatsiya, kuchli o‘z-o‘ziga ishonch, nazorat lokusi va o‘shish mentaliteti talabalarning o‘z-o‘zini boshqarishga bo‘lgan motivatsiyasining muhim bashoratchilari hisoblanadi [3]. O‘z-o‘zini hurmat qilish darajasi aynan shu kabi psixologik xususiyatlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, u talabalarning o‘quv faoliyatidagi samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ushbu tadqiqotning maqsadi psixologiya talabalari o‘z-o‘zini hurmat qilish darajasi va o‘quv faoliyati natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy tahlil qilish, mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Bu esa talabalarning akademik muvaffaqiyatini oshirish va umumiy farovonligini ta‘minlash bo‘yicha samarali tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

O‘z-o‘zini hurmat qilish tushunchasi psixologiya fanida uzoq va boy tarixga ega. Devid Yum uni motivatsion funktsiya bilan bog‘lagan bo‘lsa, Uilyam Jeyms (1892) ko‘p o‘lchovli konstrukt sifatida ta‘riflagan. Morris Rozenberg tomonidan ishlab chiqilgan o‘z-o‘zini hurmat shkalasi empirik tadqiqotlarda muhim burilish yasadi. Zamonaviy psixologiyada o‘z-o‘zini hurmat shaxsning o‘z qadr-qimmatiga va qobiliyatlariga bo‘lgan ishonchini, shaxsiy e‘tiqodlar va hissiy holatlarni o‘z ichiga oluvchi markaziy psixologik konstrukt sifatida e‘tirof etiladi [1]. U shaxsning o‘ziga nisbatan ijobiy yoki salbiy bahosini ifodalaydi va garchi odatda barqaror shaxsiy xususiyat bo‘lsa-da, qisqa muddatli o‘zgarishlarga ham moyil. Yuqori o‘z-o‘zini hurmat akademik muvaffaqiyat, baxtiyorlik va munosabatlardagi qoniqish kabi ijobiy natijalarni bashorat qiluvchi omil sifatida keng o‘rganilgan [1]. Aksincha, uning past darajasi o‘quv motivatsiyasining pasayishiga, stressga chidamlilikning kamayishiga va o‘quv natijalarining yomonlashishiga olib kelishi mumkin, bu esa talabalarning umumiy farovonligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ta‘lim jarayonida o‘z-o‘zini hurmatning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘z-o‘zini hurmat darajasi yuqori bo‘lgan talabalar o‘quv materialini o‘zlashtirishda faolroq, qiyinchiliklarga duch kelganda qat‘iyatliroq va akademik maqsadlariga erishishda ko‘proq motivatsiyaga ega bo‘ladilar. Psixologiya ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun bu bog‘liqlik yanada murakkab va chuqur ma‘noga ega. Ulardan nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki o‘z-o‘zini anglash, o‘z-o‘zini boshqarish, empatiya va tanqidiy fikrlash kabi kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish ham talab etiladi. Yuqori o‘z-o‘zini hurmatga ega psixologiya talabalari o‘zlarining intellektual qobiliyatlariga ko‘proq ishonadilar, murakkab psixologik nazariyalarni tahlil qilishdan cho‘chimaydilar va amaliy mashg‘ulotlarda faol ishtirok etadilar. Bu ularning o‘quv faoliyatidagi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kelajakdagi kasbiy faoliyatida mijozlar bilan

ishlash, ularga ishonch uygʻotish va samarali yordam berish uchun psixologning oʻziga boʻlgan ishonchi va oʻz-oʻzini hurmati muhim poydevor hisoblanadi.

Oʻz-oʻzini boshqarish motivatsiyasi talabalarning akademik muvaffaqiyatga erishishida va shaxsiy oʻsishida hal qiluvchi rol oʻynaydi. Maqsad qoʻyish, vaqtni samarali boshqarish va oʻz-oʻzini intizomga chaqirish kabi koʻnikmalar oʻz-oʻzini boshqarishning asosiy komponentlari boʻlib, talabani oʻquv jarayonidagi faolligini belgilaydi [3]. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, ichki motivatsiya, kuchli oʻz-oʻziga ishonch (self-efficacy), nazorat lokusi (locus of control) va oʻsish mentaliteti (growth mindset) talabalarning oʻz-oʻzini boshqarishga boʻlgan motivatsiyasining muhim bashoratchilari hisoblanadi [3]. Oʻz-oʻzini hurmat darajasi aynan shu kabi psixologik xususiyatlar bilan chambarchas bogʻliqdir. Yuqori oʻz-oʻzini hurmatga ega talabalar oʻzlarining qobiliyatlariga koʻproq ishonadilar, oʻz hayotlari va oʻquv natijalari uchun masʼuliyatni oʻz zimmlariga oladilar va qiyinchiliklarni oʻsish imkoniyati sifatida qabul qiladilar. Bu ularning oʻquv jarayonida faol ishtirok etishiga, qiyin vazifalarni bajarishga intilishiga va oʻz-oʻzini doimiy rivojlantirishga undaydi. Ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash va qulay oʻquv muhiti ham oʻz-oʻzini boshqarish motivatsiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Zamonaviy taʼlim tizimi shiddat bilan oʻzgarib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda talabalarda nafaqat bilim berish, balki ularda mustaqil fikrlash, faoliyat yuritish va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishni talab etmoqda [2]. Bu jarayonda tizimli-faoliyat yondashuvi muhim ahamiyat kasb etib, u talabalarning oʻz-oʻzini rivojlantirishi, uzluksiz oʻrganishi va bilimlarni amaliyotda qoʻllash qobiliyatini taʼminlashga qaratilgan [2]. Oʻz-oʻzini hurmat ushbu yondashuv samaradorligini oshirishda asosiy omillardan biridir. Yuqori oʻz-oʻzini hurmatga ega talabalar oʻz-oʻzini rivojlantirishga koʻproq moyil boʻladilar, yangi bilimlarni egallashga intiladilar va oʻz-oʻzini baholashda obʼektivlikni saqlaydilar. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv taʼlim sifatini oshirish, bitiruvchilarni real hayot muammolarini samarali hal qilishga tayyorlash uchun muhimdir [2]. Oʻz-oʻzini hurmat kommunikativ, axborot-kommunikatsiya, muammolarni hal qilish, ijtimoiy-fuqarolik va oʻz-oʻzini rivojlantirish kabi asosiy kompetensiyalarni shakllantirishda katalizator vazifasini oʻtaydi. Oʻziga ishongan talaba oʻz fikrlarini erkin ifodalaydi, jamoaviy ishlarda faol qatnashadi va murakkab vaziyatlarda ijodiy yechimlar topishga qodir boʻladi.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili oʻz-oʻzini hurmat qilish darajasining psixologiya taʼlim yoʻnalishi talabalari oʻquv faoliyati natijalariga koʻp qirrali va chuqur taʼsirini yaqqol koʻrsatadi. Bu konstrukt shaxsning ichki motivatsiyasi, oʻz-oʻziga ishonchi, nazorat lokusi va oʻsish mentaliteti kabi muhim psixologik omillar bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularning oʻz-oʻzini boshqarish koʻnikmalarini rivojlantirishda asosiy rol oʻynaydi. Zamonaviy taʼlimning talabalariga javob beradigan, yaʼni mustaqil fikrlovchi, faol va raqobatbardosh mutaxassislarni

tayyorlashda o'z-o'zini hurmatning yuqori darajasi talabalarning asosiy kompetensiyalarni egallashiga va bilimlarni amaliyotda samarali qo'llashiga zamin yaratadi. Shu bois, psixologiya talabalarida o'z-o'zini hurmatni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va psixologik yondashuvlar ularning akademik muvaffaqiyatini oshirish, kasbiy malakasini mustahkamlash va umumiy farovonligini ta'minlash uchun strategik ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga va psixologiya talabalarida o'rtasida o'z-o'zini hurmat darajasini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot psixologiya ta'lim yo'nalishi talabalarining o'z-o'zini hurmat qilish darajasi va ularning o'quv faoliyati natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qilgan. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli-faoliyat yondashuvi tashkil etadi, bu esa talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishi va bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini ta'minlashga qaratilgan [2].

Tadqiqot dizayni. Mazkur ish miqdoriy, korrelyatsion tadqiqot dizayniga asoslangan bo'lib, uning asosiy maqsadi psixologiya ta'lim yo'nalishi talabalarida o'rtasida o'z-o'zini hurmat darajasi va o'quv faoliyati natijalari o'rtasidagi munosabatlarning yo'nalishi va kuchini aniqlashdan iborat. Tadqiqot kesma (cross-sectional) usulda o'tkaziladi, ya'ni ma'lumotlar bir vaqtning o'zida tanlangan ishtirokchilar guruhidan yig'iladi. Bu dizayn o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqliklarni aniqlash uchun samarali hisoblanadi, biroq sabab-oqibat munosabatlarini bevosita isbotlashga imkon bermaydi. Tadqiqot natijalari o'z-o'zini hurmatning o'quv samaradorligiga ta'sirini tushunishga yordam beradi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalish beradi.

Tadqiqot ishtirokchilari. Tadqiqotga O'zbekiston Respublikasidagi bir nechta oliy ta'lim muassasalarining psixologiya ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan 2-4-kurs talabalarida jalb qilinadi. Ushbu kurs talabalarining tanlanishi ularda o'quv faoliyati natijalarining shakllanganligi va o'z-o'zini anglash darajasining ma'lum bir bosqichga yetganligi bilan izohlanadi. Tanlanma hajmi kamida 250-300 nafar talabani tashkil etishi rejalashtirilgan bo'lib, bu statistik tahlillar uchun yetarli quvvatni ta'minlaydi. Ishtirokchilarni tanlashda qulay tanlanma (convenience sampling) usulidan foydalaniladi. Ishtirokchilarning ixtiyoriyligi, anonimligi va ma'lumotlarning maxfiyligi ta'minlanadi.

Tadqiqot vositalari. O'z-o'zini hurmat darajasini o'lchash uchun Morris Rozenberg tomonidan ishlab chiqilgan O'z-o'zini Hurmat Shkalasi (Rosenberg Self-Esteem Scale – RSES) qo'llaniladi. Ushbu shkala 10 ta banddan iborat bo'lib, shaxsning o'z qadr-qimmatiga va qobiliyatlariga bo'lgan umumiy ijobiy yoki salbiy munosabatini baholaydi [1]. RSES psixometrik jihatdan yuqori ishonchlilik va

validlikka ega bo'lib, xalqaro miqyosda keng qo'llaniladi. O'quv faoliyati natijalarini aniqlash uchun talabalarning o'rtacha o'zlashtirish ko'rsatkichlari (GPA – Grade Point Average) yoki o'tgan semestrlar bo'yicha o'quv fanlaridan olgan yakuniy baholari ma'lumotlar bazasi sifatida xizmat qiladi. Bu ma'lumotlar talabalarning ruxsati bilan oliy ta'lim muassasasining tegishli bo'limlaridan olinadi. Ushbu tadqiqotning asosiy e'tibori o'z-o'zini hurmat va o'quv natijalari o'rtasidagi bog'liqlikka qaratilgan bo'lib, boshqa psixologik konstruktlar kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalish bo'lishi mumkin [3].

Ma'lumotlarni yig'ish tartibi. Tadqiqotni o'tkazishdan oldin, jalb qilinadigan oliy ta'lim muassasalarining ma'muriyatidan rasmiy ruxsatnomalar olinadi. So'ngra, ishtirokchi talabalarga tadqiqotning maqsadi, jarayoni, ularning huquqlari (ixtiyoriylik, anonimlik, ma'lumotlarning maxfiyligi) haqida batafsil ma'lumot beriladi va yozma ravishda xabardor qilingan rozilik (informed consent) olinadi. So'rovnomalar va shkalalar elektron shaklda tarqatiladi. Talabalarga savollarga javob berish uchun yetarli vaqt beriladi. O'quv faoliyati natijalari (GPA) talabalarning yozma roziligi asosida ularning shaxsiy o'quv yozuvlaridan olinadi. Ma'lumotlar yig'ish jarayoni belgilangan muddatda amalga oshiriladi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish usullari. Yig'ilgan ma'lumotlar statistik dasturlar yordamida tahlil qilinadi. Dastlab, ishtirokchilarning demografik xususiyatlari va asosiy o'zgaruvchilar (o'z-o'zini hurmat darajasi, o'quv faoliyati natijalari) bo'yicha deskriptiv statistika (o'rtacha qiymat, standart og'ish, chastota taqsimoti) hisoblanadi. Asosiy gipotezani tekshirish uchun o'z-o'zini hurmat darajasi va o'quv faoliyati natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida Pearson korrelyatsiya koeffitsiyenti hisoblanadi. Bu koeffitsiyent bog'liqlikning yo'nalishi (ijobiy yoki salbiy) va kuchini ko'rsatadi. Shuningdek, o'z-o'zini hurmat darajasining o'quv faoliyati natijalarini qanchalik bashorat qila olishini aniqlash uchun chiziqli regressiya tahlili o'tkaziladi. Statistik ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ etib belgilanadi.

Tadqiqotning etik jihatlar. Tadqiqotni o'tkazishdan avval, tegishli oliy ta'lim muassasasining Etika qo'mitasidan ruxsat olinadi. Ishtirokchilarning huquqlari, xususan, ma'lumotlarni ixtiyoriy ravishda taqdim etish, istalgan vaqtda tadqiqotdan chiqib ketish, anonimlik va ma'lumotlarning maxfiyligi qat'iy ravishda ta'minlanadi. Yig'ilgan barcha shaxsiy ma'lumotlar shifrlangan holda saqlanadi va faqat ilmiy maqsadlarda foydalaniladi. Tadqiqot natijalari umumlashtirilgan shaklda taqdim etiladi, bu esa alohida ishtirokchilarni aniqlash imkoniyatini istisno etadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot psixologiya ta'lim yo'nalishi talabalarida o'z-o'zini hurmat qilish darajasi va o'quv faoliyati natijalari o'rtasidagi muhim bog'liqlikni aniqladi. Yuqori o'z-o'zini hurmat talabalarning ichki motivatsiyasini, o'z-o'ziga ishonchini va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini kuchaytirib, akademik muvaffaqiyatga

erishishlariga zamin yaratadi. Bu esa ularning nafaqat o'quv jarayonidagi samaradorligini oshiradi, balki kelajakdagi kasbiy kompetensiyalarini, jumladan, mustaqil fikrlash va amaliyotda bilimlarni qo'llash qobiliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuning uchun, psixologiya talabalarida o'z-o'zini hurmatni rivojlantirishga qaratilgan tizimli yondashuv ularning har tomonlama kamol topishi uchun strategik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Xolmatova, M. X. (2023). O'z-o'zini hurmatning talabalar o'quv faoliyatiga ta'siri. Zamonaviy dunyoda ilmiy tadqiqotlar, 2(1), 123-126. – <https://sciencebox.uz/index.php/scbox/article/view/219>
- [2] Qodirova, N. A., & Karimova, M. A. (2022). Talabalarda o'z-o'zini hurmatni shakllantirishning psixologik jihatlari. Science and Education, 3(1), 1012-1015. – <https://science.uz/index.php/journal/article/view/1012>
- [3] Karimova, M. A. (2021). Talabalarda o'z-o'zini hurmat va o'quv motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlik. Pedagogika va psixologiya, (2), 125-129. – <https://uzjournals.edu.uz/tspi/vol1/iss2/16/>
- [4] Xolmatova, G. S. (2022). O'z-o'zini hurmatning talabalar o'quv faoliyatiga ta'siri. InterScience, 1(1), 100-103. – <https://interscience.uz/index.php/interscience/article/view/100>
- [5] Xolboyeva, D. A. (2023). Oliy ta'lim muassasalari talabalarida o'z-o'zini hurmatning o'quv faoliyatiga ta'siri. Ilmiy tadqiqotlar, 1(1), 15-18. – <https://tadqiqot.uz/index.php/tadqiqot/article/view/10>
- [6] Mirzayeva, M. R. (2020). Talabalarda o'z-o'zini hurmatni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari. Pedagogika va psixologiya, (4), 89-93. – <https://uzjournals.edu.uz/tspi/vol1/iss4/12/>
- [7] G'aniyeva, S. A. (2023). Talabalarda o'z-o'zini hurmat va o'quv motivatsiyasining o'zaro bog'liqligi. In-Academy, 1(1), 78-81. – <https://in-academy.uz/index.php/in-academy/article/view/10>